

REKOMENDACIJOS DĖL ŽMONIŲ SU NEGALIA APGYVENDINIMO BENDRUOMENĖJE

Šalyje vykstanti žmonių su negalia globos deinstitutionalizacija keičia įprastą žmonių su negalia gyvenimą. Vis daugiau asmenų apsigyvena bendruomenėje esančiuose grupinio gyvenimo namuose ar apsaugotame būste. Vieni palieka stacionarias globos institucijas, kiti - artimųjų globą. Kelias į savarankišką gyvenimą tampa didžiuliu iššūkiu - keičiasi ne tik gyvenamoji vieta, aplinka, įprasta dienos rutina, bet ir socialiniai santykiai - nutrūksta iki šiol turėti ryšiai su socialine aplinka, atsiranda poreikis užmegzti naujus ryšius su naujais gyventojais ir darbuotojais.

Buvę socialinės globos įstaigų gyventojai, dažnu atveju stacionariuose institucijose praleidę didžiąją savo gyvenimo dalį, įpratę prie institucinės kultūros ir centralizuotos paslaugų teikimo sistemos - susiduria ne tik su savarankiškumo įgūdžių ugdymo poreikiu, bet išgyvena ir natūralų vidinį pasipriešinimą pokyčiams, liečiantiems jų gyvenimą.

Visais atvejais turi būti užtikrinama asmens su negalia teisė rinktis ir nuspręsti dėl jo gyvenimą liečiančių klausimų. Turi būti vadovaujama tuo, kas yra geriausia asmeniui - ne artimajam ar organizacijai. Visais atvejais turi būti siekiama įgyvendinti Jungtinių Tautų žmonių su negalia konvencijos nuostatas.

Šios rekomendacijos skirtos savivaldybėms, socialinių paslaugų organizacijoms ir socialinio darbo specialistams. Jose pateikiami praktiniai žingsniai kaip organizuoti ir palydėti asmenį į savarankišką gyvenimą.

Rekomendacijas sudaro 4 dalys:

- 1) Asmens su negalia individualių poreikių įvertinimas, jo informavimas ir pasirengimas paslaugai;
- 2) Aplinkos pritaikymas;
- 3) Tarpinstitucinis bendradarbiavimas;
- 4) Bendruomeninių apgyvendinimo paslaugų personalo parengimas.

I. ASMENS SU NEGALIA INDIVIDUALIŲ POREIKIŲ ĮVERTINIMAS, JO INFORMAVIMAS IR PASIRENGIMAS PASLAUGAI

- Vadovaujantis Asmens (šėimos) socialinių paslaugų poreikio nustatymo ir skyrimo tvarkos aprašu, tvirtinamu socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu, turi būti atliekamas asmens socialinių paslaugų poreikio nustatymas. Jei asmeniui nustatomi socialinės globos ar apgyvendinimo apsaugotame būste paslaugų poreikiai, toliau vadovaujama šiomis rekomendacijomis.
- Asmeniui su negalia teikiama informacija, susijusi su socialinių paslaugų poreikių nustatymu, galimybėmis apsigyventi naujojoje gyvenamojoje vietoje, būsimų paslaugų ypatumais ir kitomis svarbiomis aplinkybėmis, turi būti pateikiama jam prieinamu bendravimo būdu (pvz. naudojant lengvai suprantamą kalbą, vaizdinę medžiagą, gestų kalbos vertimą ir kt.), atsižvelgiant į jo negalios pobūdį ir individualius poreikius.
- Informacija apie nustatytus socialinių paslaugų poreikius bei asmens sprendimą turi būti perduota savivaldybei, iš kurios asmuo atvyko, taip pat asmens globėjui (rūpintojui), esant asmens sutikimui – kitiems artimiesiems.
- Asmuo su negalia apgyvendinamas bendruomenėje siekiant pagrindinio tikslo - kompensuoti, atkurti, ugdyti, palaikyti ir plėtoti socialinius ir savarankiško gyvenimo įgūdžius, skatinant siekti didesnio savarankiškumo, taip pat siekiant užtikrinti asmens teisę gyventi savarankiškai bendruomenėje.
- Asmeniui su negalia turi būti sudarytos galimybės pasirinkti bendruomenę ir namus, į kuriuos jis norėtų persikelti.
- Turi būti siekiama, kad asmuo dalyvautų bendruomenės veiklose, naudotųsi viešosiomis paslaugomis, taip pat gautų jo individualius poreikius atitinkančias socialines paslaugas.

- Asmeniui su negalia turi būti sudarytos galimybės kelis kartus iki apgyvendinimo bendruomenėje apsilankyti ir susipažinti su jo pasirinktų naujų namų aplinka, paslaugas teikiančiais specialistais, kitais paslaugų gavėjais, taip pat miesto ar miestelio bendruomene, veikiančiomis paslaugomis ir pan.
- Su asmeniu, kuris planuoja persikelti į naują gyvenamąją vietą, turi būti išsamiai aptariami būsimi pasikeitimai: asmens teisės ir pareigos, gyvenimo ir užimtumo sąlygos, kartu gyvenančių asmenų ir darbuotojų susitarimai dėl elgesio gyvenant ir dirbant naujoje aplinkoje, sutarties sudarymo bei nutraukimo galimybės, tikslai. Susitarimas su asmeniu dėl paslaugų teikimo konkrečioje organizacijoje yra fiksuojamas sutartyje ar kituose asmens bylos dokumentuose.
- Asmens konsultavimas, informavimas, asmeniui kylančių klausimų aptarimas turi vykti užtikrinant konfidencialumą, kitiems paslaugų gavėjams nedalyvaujant, išskyrus atvejus, kai to prašo pats asmuo.

II. APLINKOS PRITAIKYMAS

- Turi būti siekiama gyvenamąją aplinką (įskaitant tiek fizinę, tiek informacinę) pritaikyti atsižvelgiant į asmens negalios ypatumus, savarankiškumą ir gebėjimus.
- Atsižvelgiant į asmens individualius poreikius, turi būti sudarytos galimybės asmeniui pasirinkti gyventi vienam ar su kitu asmeniu.
- Turi būti sudaromos tokios gyvenimo sąlygos, kurios užtikrintų asmens saugumą, orumą ir privatumą.
- Turi būti siekiama sudaryti galimybes asmeniui pačiam nuspręsti dėl kambario įrengimo klausimų - kambario apstatymo, tam tikrų daiktų poreikio, dekoracijų ir pan.
- Turi būti siekiama sudaryti sąlygas ir galimybes asmeninių daiktų pervežimui.
- Turi būti sudaromos sąlygos asmeninių daiktų saugumo užtikrinimui (pvz., dokumentai, banko kortelė ir pan.).
- Prieš apgyvendinant asmenį su negalia grupinio gyvenimo namuose, turi būti atsižvelgiama į asmenų negalios diferenciaciją, suderinamumą, asmens būseną ir kitus individualius poreikius.

III. TARPINSTITUCINIS BENDRADARBIAVIMAS

- Visi suinteresuoti partneriai (savivaldybės administracijos atsakingi padaliniai, paslaugos teikėjas, partneris (pertvarkoma socialinės globos įstaiga) turėtų ne rečiau nei kartą per mėnesį periodiškai susitikti ir aptarti kylančius klausimus, iššūkius, nusimatyti problemų sprendimo būdus, aptarti tolimesnius veiksmus, žingsnius ir atsakomybes. Į susitikimus rekomenduojama pakviesti ir regioninį pertvarkos ekspertą.
- Už infrastruktūros steigimą atsakinga įstaiga, pagal galimybes, likus ne mažiau nei šešiams mėnesiams iki grupinio gyvenimo namų ar apsaugoto būsto įrengimo darbų pabaigos, turi kreiptis į paslaugos teikėją (socialinį partnerį) pateikdama informaciją apie planuojamą darbų pabaigą.
- Savivaldybės administracijos padalinys, atsakingas už investicijų į socialinių paslaugų infrastruktūrą koordinavimą ir administravimą turėtų bendradarbiauti su savivaldybės administracijos padaliniu, atsakingu už socialinių paslaugų organizavimą ir teikimą.
- Savivaldybės administracijos padalinys, atsakingas už socialinių paslaugų organizavimą ir teikimą, turi vertinti arba sisteminti informaciją, susijusią su asmenų socialinių paslaugų poreikiais.
- Paslaugos teikėjas, dar nebaigus namų įrengimo/pritaikymo, turėtų užmegzti bendradarbiavimą su už infrastruktūros steigimą atsakinga įstaiga, partneriu (pertvarkoma socialinės globos įstaiga) ir (arba) asmenų artimaisiais, globėjais (rūpintojais) dėl būsimų paslaugų gavėjų, jų individualių poreikių. Paslaugos teikėjas turi identifikuoti asmenis, kuriems reikalingos socialinės globos paslaugos.

- Už infrastruktūros steigimą atsakinga įstaiga turi bendradarbiauti su socialiniais partneriais dėl siekio maksimaliai pritaikyti aplinką pagal naujoje vietoje apsigyvensiančių asmenų individualius poreikius.
- Paslaugos teikėjas turi sudaryti sąlygas asmeniui išlaikyti kontaktą su prieš tai paslaugą teikusiu socialiniu darbuotoju ar kitu specialistu, su kuriuo asmuo turėjo artimą ryšį (pvz., pagalbos priimant sprendimus specialistu, psichologu ir kt.). Atitinkamai, socialinio darbo ir kiti specialistai, iki asmens persikėlimo į naują gyvenamąją vietą, turi siekti bent kurį laiką palaikyti kontaktą su asmeniu, palydėti jį ir taip palengvinti adaptacijos procesą.
- Paslaugos teikėjas, kuris iki asmens su negalia apgyvendinimo naujoje gyvenamojoje vietoje neturėjo ryšių su asmeniu, dar iki jo persikėlimo turėtų ieškoti galimybių kaip užmegzti ryšį su naujais paslaugų gavėjais, pavyzdžiui, įtraukiant į nevyriausybines organizacijos organizuojamas veiklas.
- Turi būti siekiama, bendradarbiaujant su savivaldybe ir kitais paslaugų teikėjais, sudaryti sąlygas asmeniui su negalia, atsižvelgiant į individualius poreikius, reguliariai gauti tęsines socialines (atvejo vadybos, socialinės reabilitacijos, dienos užimtumo, profesinės reabilitacijos ir pan.) ar kitas reikalingas paslaugas (sveikatos priežiūros, teisinės pagalbos ir pan.) bendruomenėje veikiančiose įstaigose.
- Asmuo, dar gyvenant socialinės globos įstaigoje, turi būti mokomas gyventi savarankiškai, suteikiant pagal jo negalios pobūdį ir individualius poreikius reikiamą pagalbą ugdant savarankiškumo, socialinius ir kitus įgūdžius, kurie reikalingi gyvenant konkrečioje bendruomeninėje apgyvendinimo formoje.

IV. BENDRUOMENIŲ APGYVENDINIMO PASLAUGŲ PERSONALO PASIRENGIMAS

- Darbuotojai, tiesiogiai dirbantys su asmenimis (socialiniai darbuotojai, individualios priežiūros personalas ir kiti) turi turėti atitinkamai profesijai reikalingą teisės aktuose nustatytą išsilavinimą bei žinias apie psichologinių, fizinių, socialinių, elgesio problemų turinčių psichikos ir (ar) intelekto negalia turinčių asmenų ypatybes. Taip pat specialistai turi būti apmokyti, kaip valdyti krizines situacijas, kaip atpažinti smurtą, taikyti smurto prevencijos ir intervencijos priemones. Žinios, įgūdžiai ir kompetencijos turėtų būti nuolat tobulinamos.
- Paslaugas teikiantys darbuotojai turi turėti individualizuoto darbo su paslaugų gavėjais kompetencijas bei taikyti principą, kad asmuo yra ne subjektas, kuriam sutriko viena iš funkcijų, bet žmogus, turintis individualių poreikių, kuriuos reikia tenkinti, atsižvelgiant į fizinius, psichinius bei socialinius aspektus ir jų sąveiką.
- Paslaugas teikiantys darbuotojai turi vadovautis nuostata, kad grupinio gyvenimo namuose teikiamos socialinės globos paslaugos teikiamos suaugusiems asmenims su negalia, kuriems reikalinga pagalba gyvenamoje vietoje 24 val. per parą, 7 dienas per savaitę.
- Paslaugos teikėjas turi susipažinti su paslaugų gavėjais, jų ypatumais dar iki jiems persikeliant į naują aplinką ir pagal tai planuoti būsimas paslaugas, kvalifikuotą specialistų komandą, darbuotojų skaičių ir kt.
- Tais atvejais, kai asmenys su negalia nėra tarpusavyje pažįstami, grupinio gyvenimo namuose apgyvendinti ne visus asmenis iš karto, o nuosekliai po 1-2 asmenis per mėnesį, kad palengvinti adaptacijos procesą. Tuo pačiu sudaryti sąlygas paslaugas teikiantiems darbuotojams pažinti paslaugų gavėjų poreikius, charakterio ypatybes ir t.t.
- Turi būti iš anksto numatoma, kaip bus sprendžiamos krizinės situacijos, bei žinoma, kokias organizacijas įtraukti į krizinių situacijų sprendimą (pvz., krizių įveikimo centrus, psichikos sveikatos centrus, pirminės sveikatos priežiūros centrus ir kt.).
- Paslaugas teikiantiems darbuotojams turėtų būti reguliariai organizuojamos supervizijos, kurių metu būtų galima nagrinėti darbo su psichikos ir (ar) intelekto negalią turinčiais asmenimis atvejus ir problemas, konsultuojant profesinių santykių klausimais stiprinti darbuotojų profesinę kompetenciją, asmeninius ir komandinius gebėjimus. Į supervizijas ar situacijų / problemų sprendimus, rekomenduojama įtraukti specialistą, kuris anksčiau dirbo

- su asmeniu socialinės globos įstaigoje, taip palengvinant su individualiu asmeniu susijusių problemų ar asmeniui kylančių iššūkių sprendimą, adaptaciją, palydėjimą.
- Jeigu asmeniui paslauga netinka, turi būti organizuojamos ir teikiamos asmens individualius poreikius atitinkančios paslaugos (atliekamas asmens socialinių paslaugų poreikio pervaldinimas).

Rekomenduojama, kad kiekviena socialinių paslaugų organizacija turėtų savo priėmimo tvarką, besiremiančią unikaliu savo kaip organizacijos santykiu su paslaugų gavėju, kurioje būtų atsižvelgiama į darbo specifiką, asmens negalios pobūdį ir gylį, amžių, numatyti priėmimo atvejai, kai negalima išpildyti rekomendacijų (staiga miręs artimasis ar pan.).

Kiekvienos socialinių paslaugų įstaigos grupinio gyvenimo namuose teikiama socialinė globa turi atitikti socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu tvirtinamame socialinės globos normų apraše nustatytus reikalavimus, o teikiamos apgyvendinimo apsaugotame būste paslaugos – akredituotos socialinės priežiūros teikimo reikalavimus.